

05 AGUSTOS 1987

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

SAYI : 3

KAYSERİ — 1986

BİD'ATCININ RİVAYETİ*

Abdüssettâr Abdulhamid el-Kudsî

Tercüme : Yrd. Doç. Dr. Salâhaddin POLAT

1. Bid'atın Tarihi :

a) Lûgatta bid'at :

İbnu'l Faris : Söz ve fiil olarak bid'at daha önce olmayan bir şeyi ilk defa yapmaktır (1) der.

Firuzabadi'ye göre, dinin tamamlanmasından sonra dinde sonradan ihdas edilen şeydir. Veyahutta Hz. Peygamberden sonra ortaya çıkarılan inanç ve davranışlardır (2).

Bid'atın manası bundan daha umumidir. İyi olsun kötü olsun, daha önce benzeri olmayan bir şeyin ihdas edilmesidir.

b) İstilahta bid'at :

Şatibî bid'atı, Allah'a kullukta ve ibadette mübalâğa kastıyla dinde icat edilen ve şer'î yola benzeyen yol ve tutumdur, diye tarif eder. Bu, bid'atın sadece ibadetlerde sözkonusu olabileceğini, âdetlerde bid'attan söz edilemeyeceğini benimsiyenlerin görüşüdür. Bid'atı, ibadet dışındaki davranışlara da teşmil edenlere göre ise : «Dini maksatlarla ve dinî imiş gibi gösterilerek dinde icat edilen hususlardır» (3).

İbnu Hacer ise : «Dinde, sünnetin zıddı ve karşıtı olan şeylerdir ki, dinen iyi addedilmezler» der (4). Bunun delili Hz. Peygam-

(*) Bu makale Bağdat Üniversitesi Külliyyetü's-Şeria Dergisi 5. sayı yıl : 1979 sayfa : 457 - 481 de neşredilmiştir.

1. Mu'cemu mekâyîsu'l-luğa, 1/209.

2. el-Kâmûsu'l-Muhît, 3/3.

3. Şatibî, el-İtisâm, 1/27 - 8.

4. Fethu'l-Bârî, İbnu Hacer, 5/156. Bkz. : el-İtisâm, 1/29. Şâhî buna Kur'an, sünnet ve âlimlerin görüşleriyle deliller getirmiştir.

berin şu hadisidir : «İşlerin en kötüsü sonradan icat edilen bid'atlardır. Her bid'at ise dalalettir» (5).

Bid'atın karşıtı olan sünnet ise, Hz. Peygamberin ve Hulefâ-i Raşidinin itikat, söz ve davranışlarıdır. Selef, sünnet terimini bütün bunları içine alacak bir mânâda kullanırlardı. Bid'at kavramını ibadetler dışındaki davranışları da kapsayacak şekilde geniş manada kullananlar, sünnetin bu şumüllü manasından hareket ederler. Bu yüzden bazı alimler bütün bid'atlar kötüdür diye kestirip atmamışlar, bid'atları ahkâm-ı şeriyenin beş kısmı arasında taksim etmişlerdir. Yani bid'atı vacip, mendup, mübah, mekrûh ve haram olmak üzere kısımlara ayırmışlardır (6). Bazı âlimler ise hasene (güzel) ve kabiha (çirkin, kötü) olmak üzere ikiye ayırmışlardır (7).

Doğru olan görüş —Allah en iyisini bilir—, dinde bir asla dayanmaksızın icad edilen şeylerin bid'at sayılmasıdır. Dindeki bir aslın delâletine dayanan yenilikler, lûgatta bid'at sayılsa bile dîni yönden bid'at sayılmazlar. Bunun en güzel delili Hz. Ömer'in mes-cidde terâvi hnamazının cemaatla kılındığını görünce «Bu ne güzel bid'attır» demesidir (8).

İmam Şâfiî : «Sonradan ihdas edilen şeyler iki kısımdır : 1 — Kitaba, sünnete, selevin tatbikatına ve icmâa zıt olanlardır ki bunlar dalâlet sayılan bidatlardır. 2 — Bu sayılanlara aykırı olmamak şartıyla ihdas edilen hayırlı ve faydalı şeyler ise kötülenmiş ve yasaklanmış değildir» (9) der.

Mütahhirûn âlimler ve muhaddislerin çoğunluğu sünnet kavramını, Kur'an ve sünnete uygun olan itikad ve inançlar mânâsına kullanmışlardır. Onlara göre bid'at bunun zıddıdır. Yani Kur'an ve sünnete zıt olan inançlardır. Bunlar, Kaderiye, hâriciye, cehmiye gibi mezheplerin inançlarına bu mânâda bid'at ismi verirler. Bu mânâda bid'atın eş anlamlısı olarak HEVÂ kelimesi de kullanılır.

5. Müslim, K. Cuma, Bâb : Tahrifu's-Salât, 2/591.

6. Geniş bilgi için bkz. : Şerhu'n-Nevevî alâ Müslim, 6/154, İ'tisâm, 1/118; Fethu'l-Bârî, 4/25.

7. İmam Nevevî bu görüştedir. Bkz. : Tehzîbu'l-Esmâ ve'l-luğât, 2. Kısım, 1/22.

8. Bkz. : Fethu'l-Bârî, 5/256; Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem, İbnu Receb el-Hanbelî, Mustafa el-Halebî tab'ı, 230; Buhârî, Terâvih, Bâbu men kâme.

9. Menâkibu's-Şâfiî, el-Beyhakî, Tahkîk : Ahmed Sakr, 1/461.

İmam Mâlik, Hâriciye, mürctie ve râfızıye gibi fırkaların dinin asıllarındaki farklı anlayışlarına işaret ederek : «Bu hevâ'lardan hiçbirisi Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer ve Hz. Osman devirlerinde yoktu» demiştir (10).

Ona göre ehl-i sünnet : Cehmiye, kaderiyye, râfızıyye gibi belli bir lâkabla tanınmayan, imanın söz ve amelden ibaret olduğuna, Kur'anın Allah'ın kelâmı olduğuna inananlardır (11).

2. Bid'atların Doğuşu ve Kısımları :

Burada maksadımız islâm toplumunda ortaya çıkan fırkaları ve akîdeleri tafsilatıyla incelemek değildir. Muhaddislerin dilinde yaygın bir şekilde kullanılan «ehl-i bid'at» tabirinin kimlere delâlet ettiğini ve ehl-i bid'atın rivayetlerinin hükmünü, yani rivayetlerinin makbul olup olmadığını tesbite çalışacağız. Şunu da belirtelim ki biz burada bid'atçıların akîdelerini ve düşüncelerini tenkid etme, âlimlerin bu konudaki görüşlerinin münakaşasını yapma, bid'atçıların kâfir veya fâsık sayılmaları şıklarından hangisinin doğru olduğunu tesbit etme gibi gâyeler de gütmüyoruz.

Bid'atın Doğuşu :

Bid'at konusunda eser yazanların bir kısmı, bid'atın başlangıcı sayılabilecek bazı olayların Hz. Peygamber'in (S.A.V.) sağlığında ve Hz. Ebu Bekr devrinde görüldüğünü belirtirler. İslâmın karşılaştığı ilk gerçek bid'atın Hz. Ebû Bekr devrindeki irtidâd (dinden dönme) hareketi olduğu kabul edilir (12).

Makalemiz bu görüşün tartışmasını yapmağa müsaid değildir. Bununla beraber, Hz. Ömer devrindeki birtakım olayların, daha sonra görülen bid'at hareketlerini hızlandırdığını kabul etmekteyiz.

Süleyman b. Yesâr (24 - 110/728) dan naklediyor : Hz. Ömer devrinde Subeyğ isimli birisi Medine'ye gelip Kur'anın müteşâbih âyetlerine dair sorular sormağa başladı. Hz. Ömer adama haber gönderip huzuruna çağırttı. Önceden hurma ağacından yapılmış kırbaçlar hazırlatmıştı. Adama «Sen kimsin?» diye sordu. «Ben Abdullah Subeyğ'im» diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer»

10. Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 235.

11. el-İntikâ min fedâili's-Selâse el-Eimme el-Fukahâ, İbnu Abdilber, Mektebetu'l-Makdisi, 35.

12. Bkz.: el-Bidatu tahdîduhâ ve mevkıfu'l-İslâm minhâ, 33 - 43.

Ben de Abdullah (Allah'ın kulu) Ömer'im diyerek adamı kırbaçlamağa başladı. O kadar dövdüki adamın başından kanlar akmağa başladı. Bir müddet sonra adam : «Yeter ey mü'minlerin emîri, kafamdaki fikirler yok oldu» deyince adamı serbest bıraktı (13). Herhalde bu adam sahabenin son zamanlarında ortaya çıkan ve ilk temsilcileri, Ma'bed el-Cühenî (80/699) kabul edilen Kaderiyye mezhebindedi. Hz. Ömer (R.A.) Bid'atı söndürdü bid'atçıları susturdu.

Ancak kör fitneden sonra bid'atçıların açık emareleri ve asıl özellikleri ortaya çıkmaya başladı. Bunu takiben İslâm toplumu birçok belâ ve musibetlerin içine düştü. Karşılıklı sert fikri müna-kaşalar, Kur'an âyetlerinin sapık te'villeri, sünnetin tahrifi, hadis uydurmanın yaygınlaşması sonucu ortalıkta dolaşan bâ'ül sözler bu kabüldendir. Hadisciler bu faaliyetlere engel olmak için rivayetlerin senedlerini ve râvilerin durumlarını incelemeye başladılar. Yukarıda adıgeçen fitneden maksadımız Râşid Halife Hz. Osman'ın (35/655) yılında öldürülmesi, Cemel ve Siffîn harpleri gibi sahâbe arasındaki ihtilâflardır. Bu fitne sonucu siyasî ve itikadî fırkalar, kaderiye ve mürcie gibi fikir hareketleri, dinde aslı olmayan bid'atlar ortaya çıktı. Bu fırka ve akîdelerin bizi ilgilendiren yönü mensuplarının rivayetlerinin hükmünü tesbit etmektir.

Muhaddisler bid'atı, küfre götüren ve küfre götürmeyen olmak üzere iki kısma ayırırlar.

Bid'atçıdan maksad, nasların te'viline dayanmak suretiyle, Kur'ana ve sünnete ittibâ eden ümmetin akidelerine zıt olan bir fikir veya akîdeyi benimseyen müslümandır. Böyle bir kişinin durumu hakkında iki alternatif vardır : 1 — Te'viliyle küfrü gerektirecek bir inanca sahip olur ki bu durum onu İslâm dairesinin dışına çıkartır. 2 — Te'viliyle İslâmın saf akîdesinden uzaklaşmış, fakat islâmın esaslarından birisini inkâr etmemiş, kur'an esaslarından uzaklaşmamış, ve kendisini küfre götürececek bir inancı benimsememiştir. Aksine islâm inançlarının dışına çıkmaksızın, Rasulullah'ın (S.A.V.) söz ve fiillerinde takib ettiği tarza ve onun saf akidesine uyma yerine, hatâlı ve beğenilmeyen bir yola girmiştir. Hariciyye ve kaderiyye fırkaları böyledir. Veyahutta mü'mine dil uzatmamaya titizlik gösteren sahabenin edebinden uzaklaşmışlardır. Râfıziler ve nâsibe gibi. İşte bu yüzden bu gruplar cerh ve ta'

13. Sünenu Dârimî, 1/51. Bu rivayetin mürsel olduğu açıktır. Çünkü Hz. Ömer'in vefat tarihi : 23, Süleyman b. Yesâr'ın doğum tarihi 24 dür.

dilin hassas değeriendirme ve ölçülerine konu olmuşlar, ne derece doğru yoldan inhiraf ettikleri tesbite çalışılmıştır. Bu ikinci grubun bid'atları küfrü gerektirmemekle birlikte bunlara da bid'atçı ismi verilmiştir.

Bu iki kısım da, hadiscilerin tabiriyle «ashabu'l-hevâ», yâni bid'atçılardır. Birinci kısımdakiler âdil sayılmazlar ve rivayetleri reddedilir. Mücessime, müşebbihe, münâtika, sebebiye, hattâbiyye, cehmiyye ve ehli bid'atın aşırıları birinci gruba girerler.

Birinci gruptakilerin kâfir olduğunu, muhtelif mezheplerden değişik âlimler eserlerinde açıkça belirtmişlerdir. Şâfiîlerden Ibnu Salâh, mâlikîlerden Ibnu Abdilberr, hanefîlerden Hâfız Sirâcüd-din el-Kazvîni, hanbelîlerden Ibnu Teymiye, eserlerinde bu hususu dile getirmişlerdir (14). Birinci gruptaki bid'atçılardan :

Mücessime ve müşebbiheye göre : Allah-ü Teâlâ sınırı ve sonu olan bir cisimdir. Altında arş vardır. Sonradan olan şeylerin mahallidir. Onlardan bir grup Allah'ın dünyada görülebileceğine inanırlar. Müessimenin liderlerinden olan Dâvud el-Cevâribî : «Bana sakal ve belden aşağısı dışında her şeyi sorabilirsiniz» derdi. Tanrıyı üst tarafı boş, diğer kısımları dolu bir cisim olarak tavsif eder, çok bol, siyah ve kıvrıkcık saçları olduğunu söylerdi (15). Allah onların söylediklerinden münezzeh ve yücedir.

Felsefeciler ve mantıkçılar : Âlemin ezeli olduğuna, haşrin cismanî olmayacağına, sadece ruhların azab veya mükâfat göreceğine, Allah'ın külliyyatı bilip cüziyyatı bilemeyeceğine inananlardır (16). Felsefe ve mantıkdaki dine muhalif diğer şeyler de böyledir (17).

Kur'anın yaratılmış olduğu görüşünde olanlar : Rü'yetullah'ın imkânsız olduğunu, Allah'ın kendisini göremeyeceğini, Allah'ın kelâmının yani emirlerinin, nehiyelerinin ve haberlerinin sonradan yaratılmış olduğunu iddia edenlerdir. Ayrıca Allah'ın emir ve nehiy-

14. Tedrîbu'r-Râvî şerhu takrîbi'n-Nevevî, Celâluddîn es-Suyûtî, Tahkik : Abdulvehhab Abdullâtif, 1/327.

15. el-Milcl ve'n-Nihal, Muhammed b. Abdilkerîm eş-Şehristânî, 1/148-9.

16. Tehâfütü'l-Felâsife, Gazâlî, Nşr. Dâri'l-Kütübi'l-Hadise, 307; el-Münkizü mine'd-Dalâl, Gazâlî, Mısır, Dâru'l-Meârif, 144.

17. Tedrîbu'r-Râvî, 1/327.

de bulunmadığı hususlarda herhangi bir şey irade etmediğini savunurlar (18).

Sebeiyye : Abdullah b. Sebe'nin tâbileri olup onun fikirlerini benimseyenlerdir (19).

Hattâbiyye : İbnu'l-Hattâb el-Esedî'ye tâbî olanlardır. İmamların ilâh olduğunu iddia ederler. Bu zat daha sonra kendisinin ilâh olduğunu iddia etmiştir (20). Kendi taraftarları lehine yalancı şahitlik yapmayı da caiz görürler (21).

Cehmiyye: Cehm b. Safvân'ın (22) taraftarlarıdır. Kur'an mahlûktur görüşündedirler. Ayrıca kulların fiil ve amellerinin hakîki fâili Alah'tır, bunların insana nisbet edilmesi mecâzîdir, fiil ve fâil aynı şeydir ve her ikisi de mahluktur (23), cennet ve cehennem ebedî değildir, iman sadece marifet yani Allah'ı bilmek, küfür ise Alah'ı bilmemektir derler. Bu görüşleri sebebiyle ehl-i sünnet tarafından kâfir sayılmışlardır (24).

Bid'atçıların ikinci grubunda, yani kâfir sayılmayanlar grubunda Hariciyye, mürcie, vâkıfe, nâsıbe gibi fırkalar bulunur. Cerh ve ta'dil âlimleri tarafından, bazı şartlarla rivayetleri makbul sayılan bu fırkaların asıl inançları şöyledir :

Kaderiyye : Bu fikrin ilk temsilcilerine sahabe devrinin sonlarında raslanır. Hâricîlerin fikirlerini ilk defa ortaya atan kişi Ma'bed el-Cühenî'dir (25). Hasan el-Basrî onun dalâlette olduğunu belirterek, insanları yanına gitmekten sakındırmıştır. Ma'bed'i, Haccâc öldürmüştür. Halife Abdülmelik'in emriyle öldürüldüğü de söylenir (26). Daha sonra Ğaylân b. Müslim ed-Dımeşkî aynı görüşleri savunmuş, o da İmâm el-Evzâî'nin fetvâsıyla Şam'da idâm edilmek suretiyle öldürülmüştür. (27).

18. el-Fark beyne'l-Fırak, Abdülkâhir el-Bağdâdî, Tahkik : Filip Hitti, Mısır, 114-5.

19. Bkz.: el-Fark beyne'l-Fırak, (tab'atu Sabîh), 233.

20. el-Fark beyne'l-Fırak, 247-250.

21. Bunların şahitliklerinin reddi hakkında Şâfiî ve Ebû Yusuf'un sözleri için bkz. : sh.

22. Tercüme-i hali için Bkz. : Mizânu'l-İ'tidâl, Zehebî, 1/426.

23. Halku efâli'l-İbâd, Buhârî, Mekke, 1. Tab', 128-9.

24. el-Fark beyne'l-Fırak, 128-9.

25. Tercemei hâli için bkz. : el-A'lâm, Zîriklî, 8/177.

26. el-Bidâye ve'n-Nihâye, Ebu'l-Fidâ İbnu Kesir, Mektebetu el-Hâncî, 1. Bası, 9/34; Mizânu'l-İ'tidâl, 4/141; et-Tehzîb, İbnu Hacer, 10/225.

27. el-Alâm, 5/320.

Onlardan sonra Kaderiyenin sancağını Tâbiûn asrında yaşayan Ca'd b. Dirhem taşıdı. Bid'atçı ve ehl-i dalal olarak vasıflandırıldı. Zındıklar hakkında haberleri vardır (28). Bir kurban bayramı günü Irakda öldürüldü hikayesi meşhurdur (29).

Sonra Basra'da Vâsıl b. Atâ (131/748) ve Amr b. Ubeyd (143/760), kader hakkında yeni görüşler ortaya atmışlar ve bu yüzden Hasan el-Basrî onları meclisinden kovmuştur. Onlar da mescidin başka bir sütunu altında başka bir meclis teşekkül ettirmişlerdir. İddialarıyla İslâm toplumunun öteden beri benimsediği inançlardan uzaklaştıklarından dolayı «ayrılanlar» manasına gelen MU'TEZİLE diye isimlendirilmişlerdir. İnançlarına göre, fâsık mü'min de değildir kâfir de değildir. Halbuki tâbiûn âlimlerinin ve müslümanların çoğunluğuna göre büyük günah işleyen kişi mü'mindir fakat fâsıktır (30). Mutezile, kaderiyye fırkasının vârisleridir. Ayrıca el-Menzile beyne'l-Menzileteyn fikri, cemel harbindeki taraflardan birinin fâsık olduğu fakat bunun hangi taraf olduğunun kesinlikle bilinemiyeceği gibi yeni bid'atlar ortaya çıkarmışlardır (31). Mu'tezile daha sonra 22 fırkaya ayrılmıştır. Bunlardan Hattâbiyye ve Himâriyye gulâttan yâni âşırı bid'atçılardandır. Diğer fırkalar sırf kaderiyecevidirler (32). Kaderiye fırkalarının ortaya çıkışlarından itibaren savundukları en önemli ve müşterek görüş, insanların fiillerinin Alah'ın herhangi bir tesiri ve müdahalesi olmaksızın, insanlar tarafından meydana getirildiğidir (33). Yine mu'tezilenin inançlarına göre Alah'ın görülmesi (ru'yetullah) imkânsızdır. Alah'ın kelâmı ezeli değil, hâdistir yâni sonradan olmalıdır. Fâsık, tabir ettikleri belirsiz bir durumda-«Menzile beyne'l-Menzileteyn» dir. Tevbe etmedikleri sürece Allah büyük günah işleyenleri affetmez (34).

Hâricîler : Hâricî fikriyatı, dîni bid'atlarla siyâsî ihtilâfların birbirine karıştığı siyâsî bir vasatta ortaya çıktı. Sıffîn harbinde Hz. Ali'nin savaştan vazgeçip, işi hakemlere havale etmesi üzerine, bir grup Hz. Ali'ye cephe aldılar ve Kur'an-ı Kerîm'de hükmün sadece Allah'a ait olduğunun belirtilmesine (35) rağmen şahısların

28. Mizânu'l-İtidâl, 1/399.

29. Bkz. : el-A'lâm, 2/114.

30. Geniş bilgi için bkz. : Nevevî'nin müslim şerhi, 1/144-150.

31. el-Fark beyne'l-Fırak, 98.

32. A.g.e., 28.

33. Bkz. : Halku ef'âli'l-İbâd, 74.

34. Bkz. : el-Fark beyne'l-Fırak, 96-7.

35. Yûsuf suresi : 40.

hakemliğini kabul etti diye onun kâfir olduğunu iddia etmeğe başladılar. Aynı küfür ithamını Hz. Muâviye'ye karşı da yönelttiler. Aynı şekilde Hz. Osman'ı, Cemel harbine katılanları, hakemleri, hakemliği kabul eden herkesi kâfir saydılar. Hz. Ali bunlara karşı savaşa cevap verdi (36). Daha sonra hariciler, el-muhakkimetü'l-ûlâ, ezârîka, sufriyye, ibâziyye gibi 20 kola ayrıldı. Hepsinin de müşterek inançları Hz. Osman ve Hz. Ali'den teberrîdir. Teberrî etmeyenlerin nikâhlarını geçersiz sayarlar. Büyük günah işleyenlerin kâfir olduğu, sünnete muhalefet eden devlet başkanının itaata lâayk olmaktan çıktığı hatta ona karşı isyan etmenin vacip olduğunu da benimserler (37).

Mürctie : Mürctie'nin masdarı olan İRCÂ kelimesinin mânâsı o kadar geniş tutulmuştur ki, Süfyân es-Sevrî, İbnu Leylâ, İmâm Şâfii, İmâm Mâlik, Ebû Hanife, Saïd b. Cübeyr, Mukâtil b. Süleyman, Kadı Ebû Yûsuf gibi ehl-i sünnetten pek çok âlim; (38) Buhârî ve Müslim gibi muhaddislerin hadis aldıkları birçok râvî mürctie mezhebinden olmakla suçlanmışlardır (39). Bundan maksad ircâ kelimesinin kapsadığı mânâ olsa gerektir. Çünkü ircâ sözlükte geciktirme mânâsına gelir (40). Hz. Osman'dan sonra birbirleriyle savaşı iki müslüman gruptan isabetli olduğu konusundaki görüşü te'hir eden, yani işin hakikatını Allah'a havale edip bu konuda fikir beyan etmekten çekinen kişilere bu isim verilmiştir. Bu ismin, muhalif gruplardan olan mutezile ve haricîler tarafından verilmiş olması gerekir (41).

Büyük günah işleyenlerin ve farzları terkedenlerin durumunun ne olacağını insanların bilemeyeceğini, imanın ikrar ve inançtan ibaret olduğunu, amellerin imana dahil olmadığını —ki bazı hadis imamları da bu görüştedirler— savunanlar, muhaddisler tarafından mürctie mezhebinden sayılmışlardır. Çünkü muhaddislere göre ameller imandandır ve iman artıp eksilir (42).

Zehebî : İrcâ ulemâdan pek çok kişinin mezhebidir. Bu yüzden bu görüşte olanlara karşı suçlayıcı ve aşırı bir tavır takınılmalıdır» der (43).

36. Bkz. : el-Fark Beyne'l-Fırak, 67 - 72.

37. Bkz. : el-Milel ve'n-Nihal, 1/172. A'lâm, 4/184, 8/315.

38. Neş'etu'l-Ârâ' ve'l-Mezâhib ve'l-Fırak'ı-Kelâmiyye, 263.

39. Hedyü's-Sâri, İbnu Hacer.

40. el-Kâmüsul-Muhît, 1/16.

41. Bkz. : Hedyü's-Sâri, Ehram tab'ı, 459; er-Ref'u ve't-Tekmîl, Abdülhayy el-Leknevî, Tahk : Abdulfettah Ebû Gudde, 231.

42. Mizânu'l-İ'tidâl, 4/99.

43. Geniş bilgi için Bkz. : el-Fark bene'l-Fırak, 202 - 7.

Yunusiyye, Tûmeniyye, Sevbâniyye, Müreysiyye gibi kaderiyya ile cehmiyye'nin karışımı sayılabilecek inanç esaslarını benimseyen dalâlet fırkaları mensuplarının hadisten nasibleri yoktur ve ehl-i hadis sayılmazlar (44).

Râfızîler : Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'in halifeliğini reddedendirlerdir. Zeyd b. Alî Zelnelâbidîn (122/739) kendi halifeliğine karşı çıkanlara bu ismi vermiştir. Daha sonra sahabeye dil uzatan ve onları tekfir etmeyi inanç esası kabul edenlere bu isim verilmiştir (44 a).

Nâsibe : Hz. Ali'ye kin besleyenlerdir (45).

Vâkıfe : Kur'anın mahluk olup olmadığı konusunda susmayı ve olumlu olumsuz bir fikri beyan etmemeyi prensip edinenlerdir (46).

3. Bid'atçının Rivayetinin Değeri :

1. Bid'atlarıyla küfre düşenlerin rivayeti :

Rivayeti alma ve başkalarına nakletme ehliyetini yok eden fıkı sebeplerinin en büyüğü küfürdür. Dîni konularda kâfire güvenilemeyeceğinden dolayı rivayetinin kabul edilmeyeceğinde âlimlerin ittifakı ve icmaı vardır.

Dinde tevâtür yoluyla sâbit olan ve zarûri olarak bilinen şeyleri inkâr eden veya aksi inançta olan kişilerin durumu da böyledir (47). Bid'atları ile küfre düşenler de adâlet vasfından yoksun olduklarından rivayetleri reddedilir. Ancak böylelerinin itikadî mezheplerarası ihtilâflara göre değil, akâid imamlarının hepsine göre ittifakla kâfir sayılması gerekir (48). Yoksa ki her fırka karşısındaki kâfir sayar ve bu konuda aşırı gidebilir. Bu karşılıklı suçlamalar mutlak olarak kabul edilirse herkesin kâfir olması gerekir (49).

Muhaddislerin cumhûru ve âlimlerin çoğunluğuna göre bu bid'atçılar, te'villeri ve inançlarıyla küfre düştükleri ve durumları inatçı kâfirlerin durumu gibi olduğundan dolayı rivayetleri mak-

44. el-Milel ve'n-Nihal, 1/131.

45. Bkz. : Hedyü's-Sarî, 460.

46. A.g.e., 460.

47. Bkz. : Şerhu Nuhbetü'l-Fiker, İbnu Hacer, 102; Kavâidu.t-Tahtîs, Kâsımî, 194. (İsa el-Halebî tab'ı)

48. Hedyü's-Sârî, Ehram tab'ı, 382.

49. Bkz. : Şerhu Nuhbetü'l-Fiker, 102.

bul değildir. Nasların te'vilinden kaynaklanan inançların insanı küfre götürmeyeceği, sadece fâsık olmalarına yol açacağını kabul edenlere göre de, bid'atçıların rivayetleri kabul edilmez. Çünkü fâsıkın dînî konulardaki sözleri makbul değildir. İsnâd ve rivayet dînî bir husustur. Bu sebeple bunların rivayetleri kabul edilmez (50).

Bazı müellifler (51) bunların rivayetlerinin makbul olmayacağı konusunda ihtilâf olmadığını iddia ederler. Kelâmcılardan bir grup ise (52), te'villeriyle kâfir ve fâsık olsalar da bütün bid'atçıların haberlerinin makbul olacağı görüşündedirler. Çünkü bid'atçılar nasları te'vil etmek suretiyle böyle inanmakta ve bunu dinin gereği saymaktadırlar (53).

2. Kâfir sayılmayan bid'atçıların rivayetlerinin durumu :

Bu grubun rivayetlerinin kabul edilip edilmeyeceğine dair ihtilâfları vardır. Müteşeddidler (ravi tenkitçiliğinde ileri gidenler) böylelerinin rivayetlerinin makbul olmadığını, mütesâhilliler (tenkitçilikte toleranslı davrananlar) bunların rivayetlerinin makbul olduğunu savunurlar. Mu'tediller (tenkidde orta yolu tutanlar) ise meseleyi ölçüp tartıp doğru bir karara varmak isterler. Bazı âlimler ise, insanları mezhebine katılmağa çağırınlar ile böyle olmayanları ayrı ayrı mütâlâa ederler. Her grubun görüşlerini savunmak için delilleri vardır. Bu görüşleri ve delillerini ayrı ayrı ele alalım (54).

a) Bid'atı küfrü gerektirici olmasa da bid'atçının rivayetini mutlak olarak reddedenler :

Muhaddislerden bir grup; te'vil yoluyla küfre düşenlerle, doğrudan küfre düşenler müsavi olduğu gibi, te'vil yoluyla fâsık olanlarla te'vilsiz fâsık olanlar müsavidir noktasından hareket ederek, bid'atıyla küfre düşmese bile bid'atçının rivayetlerinin kabul edilmeyeceği görüşünü benimserler (55).

Böylelerinin rivayetleri kabul edilirse, mezhepleri tervîc edilmiş isimleri yüceltilmiş olur, derler (56).

50. el-Kifâye fi ilmi'r-Rivâye, Hatîb el-Bağdâdî, Dâru'l-Kütübî'l-Hadîse neşri, 194, 400. Ayrıca bkz. : et-Takyîd ve'l-İzâh, Zeynüddn el-İrakî, Medine, el-Mektebetu's-Selefiyye, 149; Şerhu Nuhbe, 102; Kavâidü't-Tahtîs, 194.

51. İbnu Salâh Mukaddime'de, Nevevî Takrîb'de, İbnu Kesîr el-Muhtasarda.

52. Fahrüddin er-Râzî gibi. Yalanı haram görmelerini şart koşmuştur, Bkz. : Tedrîbu'r-Râvî, 1/324.

53. el-Kifâye, 195, 200.

54. Hedyü's-Sârî, 460.

55. el-Kifâye, 194; Ayrıca bkz. : et-Takyîd ve'l-İzâh, 149.

56. Tedrîbu'r-Râvî, 1/325.

Bu görüşün sahipleri, tâbiûndan ve daha sonraki âlimlerden nakledilen bazı rivayetleri delil olarak gösterirler (57). Meselâ :

Muhammed b. Sîrîn (110/728) şöyle demektedir : «Fitneye (Hz. Osmanın şehid edilmesinden sonra ortaya çıkan ihtilâflar) kadar isnad sorulmazdı. Fitneden sonra isnad sorulmağa başlandı. Ehli sünnetten olanların hadisleri alınır, ehl-i bid'attan olanların rivayetleri reddedilirdi.

Abdurrahman b. Lehîa (174/790) bid'atından dönen bir bid'atçının şöyle dediğini nakletmektedir : «Hadisleri kimlerden aldığınıza bakınız. Çünkü biz eskiden, benimsediğimiz görüşleri hadis yapardık. (Yani görüşümüze uygun hadisler uydururduk.)

Ali b. Harb (265/878) şöyle demektedir : «Ehl-i sünnetten olmayanlardan hadis yazılmamalıdır. Onlar yalan söyleme konusunda lâubâlî olduklarından ehl-i sünnet tarafından yalancı sayılırlardı.

Hadis imamları arasındaki yaygın tatbikata muhalif olduğu gerekçesiyle bu görüşe itiraz edilmiştir (58). Çünkü doğruluğu esas edinen, yalanı büyük bir günah olarak gören, yasaklanmış fiillerden kaçınan, şüpheli ve kötü yollara girmeyen, kendi görüşüne muhalif olan ve aleyhlerine delil olarak kullanılabilecek hadisleri rivayet etmekten çekinmeyen hâricîlerin ve diğer te'vilci fırka mensuplarının rivayetleri ve şahitlikleri, sahabe ve tâbiûn tarafından kabul edilirdi (59).

b) Kâfir sayılmayan bid'atçının rivayetini mutlak olarak kabul edenler :

Hadisciler dışından bir grup, kâfir sayılmayan bid'atçının rivayetlerinin mutlak olarak makbul olması gerektiği görüşündedirler. Çünkü bu bid'atçılar te'vil yoluyla bu inançların doğruluğuna inanmışlar ve böyle inanmayı dinin gereği saymışlardır (60).

c) Yalanı helâl saymayan bid'atçıların rivayetlerini makbul kabul edenler :

57. Bkz. : el-Kifâye, 195-8.

58. et-Takyîd, 150; el-Bâisu'l-Hasîs Şerhu ihtisârû ulûmi'l-Hadis, Ahmed Muhammed Şâkir, Mustafa el-Halebî tab'ı, 99, Tedrîb, 1/325.

59. el-Kifâye, 201.

60. Bkz. : sh.

Âlimlerden ve İmamlardan bazıları (61) fâsık bid'atçıların rivayetlerinin kabul edilebilmesi için, yalanı ve taraftarlarının lehine yalancı şahitlik yapmayı helâl görenlerden olmamaları şartını ileri sürmüşlerdir (62).

Meselâ İmam eş-Şâfiî : «Râfizîlerin Hattâbiyye kolu hâriç, ehli bid'atın rivayetleri kabul edilir. Çünkü Hattâbiyye mensupları, taraftarları lehine yalancı şahitliği câiz görürler» demektedir (63).

Ebû Yûsuf Yakub b. İbrâhîm (182/798) de : «Hattâbiyye hâriç, doğruluğu bilinen bid'at ehlinin şهادetleri caizdir» der (64).

Her ne kadar bu ifadeler rivayet hakkında olmayıp şهادet hakkında iseler de —hadis usûlu kitaplarında rivayet ile şهادet arasındaki farklar geniş bir şekilde ele alınmıştır— (65), bazı kişiler aynı şartı rivayet için de sözkonusu etmişlerdir (66).

d) Rivayetleri bid'atlarını takviye etmemesi şartıyla bid'atçıların rivayetlerini kabul edenler :

Bazıları, fâsık bid'atçının rivayetinin kabul edilebilmesi için rivayet etiği hadisin bid'atını takviye eden bir muhtevâda olmaması gerektiğini savunurlar.

Hâfız Ebû İshâk el-Cûzecânî (259/872) den, bu görüşü benimseydiğini gösteren şu ifadeler nakledilmiştir : «Onların bir kısmı haktan yani sünnetten sapmış olmalarına rağmen, doğru sözlü ve hileden uzaktılar. Bunların münker olmayan rivayetleri, bid'atlarını takviye etmediği takdirde kabul edilir (67).

İbnu Hacer el-Askalânî de aynı görüşü tasvib etmektedir (68).

e) İttifakla kabul edilmiş adâlet şartlarını taşıyan bid'atçıların rivayetlerini kabul edenler :

-
61. Ebû Hanife, İmâm Şâfiî, Nevevî, İbnu ebî Leylâ, Ebû Yûsuf, Fahrüddin er-Râzî, Takıyyüddin es-Sübki bunlardandır.
 62. Bkz. : el-Kifâye, 194-202; Şerhu Cem'il-Cevâmi', Suyûtî, 2/147.
 63. Menâkıbu's-Şâfiî, 1/468.
 64. el-Kifâye, 202.
 65. Geniş bilgi için bkz. : Tedrîb, 1/332.
 64. Tâciüddin Sübki gibi. Bkz. Şerhu Cem'il-Cevâmi', 2/147; İbnu Kesir gibi. Bkz. : el-Bâisü'l-Hasîs, 99.
 67. Bkz. : Tedrîb, 1/326; el-Cûzecânî'nin hal tercemesi için bkz. : Tezkiratül-Huffâz, 2/549.
 68. Bkz. : Şerhu Nuhbe, 102.

Hadis imamlarından bir kısmı, kâfir olmayan bid'atçının rivayetlerinin makbul olması için ileri sürülen bütün şartları ve sınırlandırmaları gereksiz görerek, sadece üzerinde ittifak edilen adâlet şartlarını taşımalarını yeterli görmüşlerdir. Bu şartı taşımayanların rivayetlerini reddetmişlerdir.

Bilindiği gibi adâlet şartları : Müslüman, akıllı, bulûğ çağına ermiş olmak, fîsk sebeplerinden ve mürüvveti yokedici davranışlardan uzak olmaktır. Bid'at küfre götürücü olmadığı, râvî islâm sınırları içerisinde kaldığı sürece kendisinden hadis alınır. Buharî, Müslim (69) ve diğer bazı muhaddisler bu görüştedirler.

Ali b. el-Medîni'den naklediliyor : Yahyâ el-Kattân'a, Abdurrahman el-Mehdî'nin «Bid'atta reis olan her hadisçinin rivayetini terkederim» dediğini naklettim. Gülerek şöyle dedi : «Katâde'ye, Omer el-Hemedânî'ye, İbnu Ebî Dâvud'a bunu nasıl yapacak ? Abdurrahman böylelerinden hadis almazsa pek çok kişiyi terketmesi gerekecek» (70).

Yahyâ el-Kattân, Kaderî olan Hasan b. Zevkân'dan hadis naklederdi (71).

Muhammed b. İshak b. Huzeyme (311/923), Abbâd b. Yakub er-Râvendî'den hadis naklederdi ve «Bana, rivayetinde sika, dininde müttehem olan Abbâd haber verdi» derdi (72).

f) Bid'atının davetçisi olmayanların rivayetlerini kabul edenler .

Muhaddislerle cerh ve ta'dil imamlarından bir kısmı, mezhebinin davetçisi olan bid'atçılarla, böyle olmayanlar arasında fark gözetirler. Onlara göre mezhebinin davetçisi olmayan ve fikirlerini kendi içinde saklayan kişilerin rivayetleri makbuldur. Mezhebinin davetçisi ve militanı olanların rivayetleri ise makbul değildir. Bu görüşün gerekçeleri şunlardır :

1. Bid'at davetçisi olmaları sebebiyle bunların, rivayetleri mezheplerinin ve inançlarının gerektirdiği şekilde tahrif etme ve değiştirmelerinden korkulur (73).

69. Geniş bilgi için Hedyü's-Sâri'ye bakınız.

70. el-Kifâye, 206.

71. et-Târih ve'l-Ilel, 128 b (yazma).

72. Mizânü'l-İ'tidâl, Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, Tahkik : el-Becâvî, İsâ el-Halebî tab'ı, 2/379. Buradaki «el-Müttehem fî dînihi» demesinden maksadı bid'at sahibi olmasıdır. Revâcini için bkz. : Tehzib, 5/109.

73. el-Kifâye, 205.

2. Bid'atlarına davet ve teşvik için hadis uydurmaları ihtimali vardır (74).

Hammad b. Zeyd'den naklediliyor : Amr b. Ubeyd'in Hasan'dan, nebiz içerek sarhoş olana değnek cezası uygulanmayacağına dair bir hadis naklettiği Eyyub'a söylenince «Yalancı adam, ben Hasan'dan, nebiz içene celde vurulacağını işittim» dedi.

Yine Hammad'dan nakledilmiştir ki : Amr'ın Hasan'dan, «Muaviye'yi kabrimin üzerinde görürseniz öldürünüz» şeklinde bir hadis naklettiği Eyyûb'a söylenince : «Amr yalan söylüyor» demiştir (75).

Yukarıdaki misallerde görüyoruz ki Amr b. Ubeyd, birinci rivayeti görüşüne uygun şekilde değiştirmiş, ikinci rivayeti uydurarak da insanları Hz. Muaviye'den nefret ettirmek istemiştir. Çünkü bu onun batıl mezhebinin gereği idi.

Bid'atına davet eden bid'atçının rivayetinin reddedileceği ve böylelerinden hadis alınmayacağı, mütekaddimûndan bir kısmı ve müteahhirûnun çoğunluğunun görüşüdür.

Bu görüşte olan Mütekaddimûn : Mâlik b. Enes, Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Abdurrahman b. Mehdî, Abdullah b. Mübarek ve diğerleridir. Daha sonrakilerden İbnu Hibbân el-Büstî vardır. Müteahhirûndan ise İbnu Salâh, İmam Nevevî, İbn Hacer el-Askalânî bu görüştedirler.

İmâm Mâlik (94 - 179/712 - 795) in bu konudaki görüşünün ne olduğuna dair mütekaddimûn ile müteahhirûn arasında ihtilâf vardır. Mütekaddimûndan nakledilen rivayetlere göre İmam Mâlik, Mezhebinin davetçisi olan bid'atçıların rivayetlerini kabul etmez böyle olmayanlarinkini kabul ederdi. Müteahhirûnun nakillerine göre ise davetçi olsun olmasın bütün ehl-i bid'atın rivayetlerini reddedirdi (76).

İmâm Mâlik'in şöyle dediği nakledilmektedir : «Dört gruptan ilim (hadis) alınmaz : Sefihden, mezhebine insanları dâvet eden bid'atçıdan, hadiste yalancılığı tesbit edilmediği halde günlük hayatta yalanı tesbit edilenden, faziletli, sâlih ve ibadetine düşkün

74. Şerhu Nuhbe, 102.

75. et-Tehzîb, 8/74. Amr. b. Ubeyd md.

76. et-Takyîd ve'l-İzâh, 150; Tedrib, 1/321.

olmasına rağmen aldığı ve naklettiği hadislerin durumunu bilmeyen râviden. Bunların dışındakilerden hadis alınır (77).

Bu açık ifadelere dayanarak, İmâm Mâlik'in, bütün bid'atçıların rivayetlerini değil, sadece mezhebinin davetçisi olanların rivayetlerini reddettiği söylenebilir.

Muvatta'da birçok bid'atçıdan nakillerde bulunması da bu kanaatimizi destekler.

Meselâ, Davud b. el-Husayn'dan, üçü müsned biri mürsel dört hadis (78), Sevr b. Zeyd'den, biri muttasıl üçü munkatı dört hadis (79); Şerih b. Abdillâh'dan, biri mürsel iki hadis (80) nakletmiştir (81). Bu üç râvî de kaderiyye mezhebindedi.

Davud b. Husayn, Sevr b. Zeyd gibi kaderîlerden niçin rivayette bulunduğunu kendisine sorunca : «Onlar yalan söylemektense, gökten yüzüstü yere düşmeyi tercih ederlerdi» demiştir (82).

Bu deliller, Irâkî'nin «et-Takyîd ve'l-İzah» da, Suyûtî'nin «Tedribu'r-Râvî» de, İmâm Malik'in bid'atçının rivayetinin mutlak olarak reddettiği şeklindeki nakillerinin aksine, yalandan uzak oldukları takdirde rivayetlerini aldığını gösterir.

Aynı şekilde Yahyâ b. Maîn (223/837) bid'atçılardan hadis almaktan çekinmez, davetçi olmadıkları takdirde rivayetlerini kabul ederdi. Hasan el-Eşkar, Seleme el-Ebreş, gibi bid'atçılardan hadis nakletmiştir.

İbrâhim b. Abdillâh el-Cüneyd el-Hatî (83) diyor ki : «Yahyâ b. Maîn'i, Hasan el-Eşkar'ın aşırı bir bid'atçı olduğunu söylerken işittim. Hadisi nasıldır ? diye sordum. Lâbe'se bih (dördüncü derecede hafif bir cerh tabiridir) dir dedi. Doğru sözlü müdür ? diye sordum. Evet, ondan hadis yazdım, dedi (84).

77. el-İntikâ 16; el-İlmâ' fî ma'rifeti Usûli'r-Rivâye ve takyîdi's-Semâ', Kâdî Kâdî İyâz el-Yahsubî, Tahk : Ahmed Sakr, Dâru't-Türûs, 60.

78. et-Tekassî li Hadîsi'l-Muvatta', Yusuf b. Abdilberr, Mektebetu'l-Kudsî neşri, 22, 261.

79. Bkz. : et-Tekassî, 72. Sevr'in terc. hâli : Mîzân, 1/373.

80. et-Tekassî, 22, 261.

81. et-Tehzîb, 4/338.

82. et-Tehzîb, 2/532; Hedyü's-Sârî, 392.

83. Yahya b. Maîn'in arkadaşlarındandır. 260 da öldü.

84. el-Kifâye, 208.

Yine Yahyâ b. Maîn'in hadis yazdığı Seleme b. Fadl el-Ebreş, reyliiler tarafından bid'atçı bilinir ve bu yüzden kendisine rağbet edilmezdi (85).

Bunun yanında Yahyâ b. Maîn'in, Kurt b. Hureys, Abbâd b. Suheyb el-Basrî gibi davetçi olan kaderîlerden hadis yazmadığını görüyoruz.

Yahyâ anlatıyor : Kurt b. Hureys'ten hadis yazdım. Kaderî idi. Bir gün evine gittik. Bize : «Allah'ı bu günahlardan tenzih ediniz» dedi ve bizi kaderîliğe çağırdı. Bunun üzerine çıkıp gittik (86).

Bu rivayette görüldüğü gibi Yahyâ, önce ondan hadis almış, bid'atı hakkında fikrini açıklayıp onları bid'atına çağırınca artık ondan hadis yazmamıştır. Başka bir vesileyle Yahya b. Maîn demiştir ki : «Ebû Bekr b. Nâfi ve Ebu Bekr Kadîm'den hadis dinlemiş olmasına ve Mâlik b. Enes'in ondan hadis rivayet etmiş olmasına rağmen, Abbâd b. Suheyb'den hadis yazmadım.» Bunun üzerine : «Kaderî, râfızî ve diğer mezheplerden her davetçinin hadisi yazılamaz mı demek istiyorsun ?» diye sorulunca : «Hişâm ed-Des-tüvâî kaderiye mezhebindedir. Mezhebine davet etmeyen kişilerden hadis yazılır, davetçilerden yazılmaz» demiştir (87).

Abbâd b. Suheyb (88) in mütekaddimûndan hadis rivayet etmesine, hatta İmâm Mâlik gibi zatların ondan rivayette bulunmasına rağmen, İbnu Maîn davetçi olduğu gerekçesiyle onun rivayetlerini reddetmiştir.

Ahmed b. Hanbel'in de davetçi olmayan bid'atçıların rivayetlerini kabul ettiğine dair rivayetlere sahibiz :

Kendisine : «Rivayet ettiğin hadislerde kaderî olan kişilerin isimleri var» denildiğinde : «Öyledir, biz kaderiyyeden rivayet ederiz» demiştir (89).

Yine kaderî olan İbnu Ebî Zâide'yi sika olarak nitelendirmiş ve ondan rivayette bulunmuştur (90).

85. et-Târîh ve'l-İlel, 144 b.

86. a.g.e., 126 a.

87. A.g.e., 109 a.

88. Abbad'ın tercemesi hali için bkz. : Mîzânü'l-İ'tidâl, 2/367.

89. el-Kifâye, 206.

90. el-İlel ve Ma'rifetü'r-Ricâl, Ahmed b. Hanbel, Ankara - 1963, 113, 114, 144, 313.

Ahmed b. Hanbel, Hüseyin b. el-Ferh'e : «Abdullah'ın arkadaşlarından yanınızda kim kaldı» diye sormuş, o da «Abdân» diye cevap vermiştir. Bu defa : «Abdân nasıl bir adamdır?» diye sormuş, Hüseyin : «Mürchie mezhebindedir» diye cevap vermiştir. Bunun üzerine İmam Ahmed : «Öyle ise ondan hadis yazılır» demiştir (91).

İmam Ahmed, mezhebinin davetçisi olan bid'atçılardan hadis almaz ve rivayet etmezdi. Bu yüzden mürchie mezhebinden olan Şebâbe b. Süvvâr'dan (92) hadis almamış, oğlu Abdullah'a da Ali b. Ca'd'dan hadis almamasını tavsiye etmiştir (93).

İbrahim el-Harbî (285/898) naklediyor : Ahmed b. Hanbel'e : «Ey Ebû Abdillâh, Kaderî Ebû Kutn'dan hadis dinledin mi?» diye soruldu. «Onu davetçi olarak görmüyorum. Eğer davetçi olsaydı dinlemezdim» dedi (94).

Muhammed b. Abdilaziz el-Ebîverdî, Ahmed b. Hanbel'e : «Mürchie ve kaderiyye mezhebinden olan birisinden hadis yazılır mı?» diye sorunca : «Davetçi değilse yazılır» cevabını vermiştir (95).

Mütekaddimûn muhadislerin mezhebi budur.

Hâfız Muhammed b. Hıbbân el-Büstî ise «Tarihü's-Sikât» isimli kitabında Cafer b. Süleyman ed-Dubeî maddesinde «Doğru sözlü ve zabtı sağlam olan râvi bid'atçı da olsa mezhebine davet etmediği takdirde rivayetlerini delil olarak kullanmak caizdir. Davetçi ise rivayetleri delil olarak kullanılmaz» der (96).

Yine aynı eserin Davud b. el-Huseyn maddesinde de : «İkrime gibi, bu da hâricî mezhebindedi. Fakat davetçi değildi. Davetçilerin hadislerinden kaçınmak lâzımdır» demektedir (97).

İbnu Salâh'ın naklettiğine göre, İbnu Hıbbân, mezhep davetçisi olan bid'atçının rivayetinin delil olarak kullanılmıyacağına, muhaddisler arasında ittifak olduğunu iddia etmektedir (98). Fakat daha önce de belirttiğimiz gibi bu konuda ihtilâf vardır.

91. el-Kifâye, 207.

92. Mîzan, 2/260; Tehzîb, 4/300.

93. Mîzân, 2/116; Tehzîb, 7/290.

94. el-Kifâye, 204.

95. et-Takyîd ve'l-İzâh, 150.

97. Mîzan, 2/6.

98. Bkz. : et-Takyîd, 150.

Hadis ve hadis ilimlerine dair eser yazan mütteahhirûn hadîşçilerin bu konudaki görüşlerine gelince :

İbnu Salâh (643/1245), Mukaddime diye meşhur olan «Ulûmu'l-Hadîs» isimli kitabında «Mezhebinin davetçisi olan bid'atçıdır, rivayetlerinin merdûd olması en münasib, en mu'tedil ve âlimlerin çoğunluğu tarafından benimsenen görüştür» demektedir (99). Bu ifadeler İbnu Salâh'ın da aynı görüşü benimsediğini göstermektedir.

Bu görüşün İbnu Salâh tarafından en mu'tedil ve en münasib görüş olarak nitelendirilmesine itiraz edilmiştir. Çünkü Ebû Davud es-Sicistânî (275/828) : «Bid'atçılar içinde haricîler kadar hadisleri sahih olan bir grup yoktur» demekte ve örnek olarak mezhebinin davetçisi olarak bilinen İmrân b. Hittân ve Ebu'l-Hasen el-A'rec'i göstermektedir (100).

Hâfız Muhyiddîn Yahya b. Şeref en-Nevevî (676/1277) ise, İbnu Salâhla aynı görüşü paylaşmakta ve onu desteklemektedir. «Takrîb» isimli eserinde İbnu Salâh'ın görüşünü belirttikten sonra (101) «Bu, en isabetli, en mu'tedil görüştür ve çoğunluk tarafından benimsenmektedir» demektedir (102).

İbnu Hacer de bazı kitaplarında bu meseleye temas etmekte, aynı görüşü benimsediğini ve güzel bulduğunu ifade etmektedir (103).

Küfre düşen, küfre düşmediği halde mezhebinin davetçisi olan ve davetçi olmayan bid'atçılar hakkındaki hadis âlimlerinin görüşlerini kendi ifadeleriyle ortaya koyduk. Araştırmacılara ve hadislerle ilgilenenlere yardımcı olacağını umuyoruz. Doğruyu Allah söyler ve doğru yola o hidayet eder.

99. a. yer.

100. Mizân, 3/235.

101. Nevevî Takrîbi İbnu Salâh'ın mukaddimesinden özetlemiş. Suyûtî de takrîbi, «tedribu'r-Râvî ismiyle şerhetmiştir.

102. Tedrib, 1/325.

103. Hedyüssârî, 382; Şerhu Nuhbe, 102.